WILLIAM SHAKESPEARE

ROMEO A JULIE

WILLIAM SHAKESPEARE
(1564-1616)

Za dva roky celý kulturní svět vzpomene čtyřstého výročí narození největšího dramatika všech dob, anglického básníka Williama Shakespeara. Narodil se ve Stratfordu-upon-Avon, odkud asi v devadesátých letech odešel do Londýna, aby se stal hercem. Stal se členem divadelní společnosti lorda Hudsona a později Královské společnosti. Jeho prvními literárními díly byly sbírky básní „Venuše a Adonis", „Znásilnění Lukrécie" a „Sonety". Asi v roce 1593 začal s úspěchem psát svá první dramata a později se také stal spolumajitelem divadla The Globe a Blackfriars. Poslední léta svého bohatého života ztrávil opět ve Stratfordu. Z dlouhé řady jeho dramat aspoň ta nejvýznamnější: Hamlet, Romeo a Julie, Othello, Mackbeth, Král Lear, Richard III., Jindřich IV., Julius Caesar, Sen noci svatojánské, Večer tříkrálový, Kupec benátský, Veselé ženy windsorské, Dvé šlechticů veronských, Komedie plná omylů, Mnoho povyku pro nic, Jak se vám líbí, Bouře, Zimní pohádka.

R O M E O A J U L I E

Tragédie o pěti dějstvích. Přeložil JOSEF TOPOL.

Eskalus — vladař veronský	Otakar Janda
Paris — mladý šlechtic, příbuzný vévodův	Jeroným Horák
Montek — hlavy dvou znepřátelených rodů	Antonín Lipský
Kapulet — hlavy dvou znepřátelených rodů	Bohuš Václav
Stařec z rodu Kapuletů	František Labudek
ROMEO — syn Montekův	VÁCLAV MARTINEC
Merkucio — příbuzný vévodův a přítel Romeův	František Husák
Benvolio — synovec Montekův a přítel Romeův	Václav Roštlapil
Tybalt — synovec paní Kapuletové	Jindřich Dvořák
Bratr Lorenzo — františkán	Milan Koutný
Samson — sluhové Kapuletovi	Evžen Němec
Řehoř — sluhové Kapuletovi	Jan Kačer
Petr — sluha Juliiny chůvy	Rostislav Volf
Paní Monteková	Alena Tománková
Paní Kapuletová	Ludmila Bednářová
JULIE — dcera Kapuletova	JIŘINA TŘEBICKÁ
Juliina chůva	Milada Albínová

Děje se ve Veroně a v Mantově.

Režie JAN KAČER

Výprava LUBOMÍR HRŮZA

Hudba PAVEL BLATNÝ

Choreografie PAVEL ŠMOK

Hraje orchestr DPB - dirigent Jan Tomšíček - hudební spolupráce Eduard Jakubczyk.

Představení řídí Jindřich Tuláček

Text sleduje František Labudek

Technicky spolupracovali: jevištní stavba — V. Plachý s kol., kostýmy — B. Smetanová s kol., výroba dekorací: M. Rybiař s kol., a J. Pátek, vlásenky — M. Kuthanová s kol., světla — B. Němeček s kol.

Přestávka po 2. dějství.

Premiéra 13. března 1962

Shakespearovo dílo pronikalo do českých zemí velmi záhy, snad ještě za básníkova života, kdy angličtí herci recitovali jeho verše na dvoře královském a v sídlech české šlechty. Praha měla všechny předpoklady k tomu, aby se stala střediskem Shakespearova umění na evropské pevnině. »Zimní král« Fridrich Falcký, který se oženil s anglickou princeznou Alžbětou, hostil na svém dvoře v letech 1619—1620 anglické herecké společnosti. Mezi jeho dvořany patřil také vzdělaný moravský šlechtic Zdeněk Brtnický, který poznal jako první Čech Shakespearovo umění přímo v Londýně a byl jeho propagátorem. Zatím co angličtí puritáni dosáhli uzavření divadel na dvacet let, byl naopak v českých zemích jejich rozvoj podporován hlavně J. A. Komenským, který sám psal školní hry a hlásal, že »ve spořádaném státě má být divadlo pěstováno«. Přirozený vývoj české vzdělanosti byl však přerušen vítězstvím Habsburků na Bílé hoře. Nastala doba temna a trvalo stopadesát let, než se skončila platnost tuhé jezuitské cenzúry a proslulých Koniášových indexů zakázaných knih. A tak do našich zemí, které za příznivějších okolností mohly čerpat Shakespearovu poezii přímo od pramene, dostalo se jeho dílo až po dlouhé přestávce oklikou a značně zkomolené. První zmínky o Shakespearovi se objevily v roce 1772 v časopise »Prager gelehrte Nachrichten« a o dva roky později se dostal na pražskou scénu poprvé Hamlet — samozřejmě německý — v překladu Wielandově. Seznámit českého čtenáře s Shakespearovým dílem se podařilo až v roce 1782, kdy vyšlo v Jindřichově Hradci první české zpracování Kupce benátského a Mackbetha. Neznámý upravovatel se zde ujal veliké věci — přiblížit prostému českému čtenáři největší díla světového dramatu ve formě beletrie. Doba obrozenecká přinesla s sebou i prudký rozvoj českého divadelnictví, se kterým přímo souviselo uvádění Shakespearových dramat na česká jeviště. Na prvním místě dlouhé řady Shakespearových znalců a překladatelů stojí Karel Hynek Thám, který jako učitel češtiny a tvůrce »Obrany jazyka českého« byl v té době osobou nejpovolanější. Jeho překlad Mackbetha, který pořídil z němčiny, byl jakoby přímo určen pro nové české divadlo Boudu, které bylo v roce 1786 otevřeno. Cílem zakladatelů prvních lidových scén v Praze bylo hlavně »rozšíření a zvelebení jazyka«. Bylo třeba povýšit opovrhovanou mateřštinu na kulturní jazyk vzdělaných lidí a získat pro ni i poněmčelé střední vrstvy. Právě skutečnost, že slavné Shakespearovy hry se hrají česky, dodávala sebevědomí a založení stolice jazyka českého na pražské universitě bylo známkou povznesení jazyka, za které se bojovalo právě na divadlech. Ke zvýšení úrovně českého repertoáru přispěl také J. J. Tandler, v jehož překladu byl na pražskou scénu uveden Hamlet v r. 1792. Do české národní vzdělanosti vstoupil Shakespearův vliv trvale až v době buditelského nakladatele Krameria, jehož poučné a zábavné knihy se četly hlavně na českém venkově. Jednalo se však tenkrát vesměs o překlady z němčiny. První český překlad Shakespeara přímo z anglického originálu byl však kupodivu uskutečněn nikoliv v Čechách, ale na Slovensku, kde si čeština zásluhou uvědomělých evangelíků, odchovaných Kralickou biblí, zachovala důstojnost svátečního jazyka. Evangelický farář Bohuslav

Tablic (1769—1832), zastánce československé kulturní jednoty, přeložil slavný Hamletův monolog. Ale skutečně průkopnický význam má překlad celého Hamleta přímo z anglického originálu. Byla to práce dalšího slovenského evangelického faráře Michala Bosého, který se tak stal prvním naším skutečným Shakespearovcem. V Čechách vyšla první ukázka Shakespearových veršů až v roce 1834 a jejím autorem byl básník F. L. Čelakovský. Určitějších obrysů začínal nabývat shakespearovský kult v českých zemích až v letech třicátých minulého století. Opíral se více o studium anglického originálu a probouzel se i větší zájem o básníkovu osobnost. — České divadlo získalo úspěšné překlady na základě originálu až zásluhou J. K. Tyla, jehož překlad krále Leara se hrál ve Stavovském divadle v roce 1835. Tento Tylův překlad, který byl u nás objeven až v roce 1952, se stal základním pilířem naší shakespearovské tradice. J. K. Tyl jím podal důkaz, že čeština je jazykem natolik bohatým, že je schopna přetlumočit největší díla světové literatury. Tylovi se připisuje ještě překlad Romea a Julie a Mackbetha, ale jeho hlavní zásluhou zůstane, že získal pro české jeviště prvního velkorysého představitele shakespearovských rolí, svého pozdějšího soupeře — J. J. Kolára, který nejenom Shakespeara sám překládal, ale stal se zakladatelem shakespearovské tradice herecké u nás. Protože za bachovského despotismu byly umlčeny původní vlastenecké české hry, sáhli čeští divadelníci po tragédiích Shakespearových, které mluvily jasnou řečí o svobodě a proti tyranii. Je podivuhodné, kolik se našlo v té době (2. pol. min. stol.) vynikajících překladatelů z angličtiny. Mezi nimi na prvém místě je třeba jmenovat Kolára, Čelakovského, Malého, Douchu a Čejku. Jejich jazykové znalosti byly vynikající — jenom Douchа ovládal čtrnáct jazyků a J. J. Kolár navíc měl smysl pro výraznou dramatickou řeč. Práce všech těchto překladatelů splnily ve své době svůj účel. Byly hrány na českých scénách a v mnoha vydáních i čteny prostými čtenáři. Ale při překotném vývoji českého jazyka brzy zastaraly a teprve generace lumírovců v čele s Jaroslavem Vrchlickým byla povolána k tomu, aby vytvořila úplný, umělecký a reprezentativní překlad celého Shakespearova díla. Celou oblast shakespearovskou přenechal J. Vrchlický J. V. Sládkovi (1845—1912), který splňoval všechny požadavky, kladené na tvůrčího básnického překladatele. J. V. Sládek, sám vynikající básník s jemným citem pro výrazové bohatství své mateřštiny, ovládal dokonale anglický jazyk a přetlumočení Shakespearových dramat se stalo jeho životním dílem. Přeložil 32 Shakespearových her a smrt jej zastihla při práci na překladu Jindřicha IV. Sládkovy práce se ujal Antonín Klášterský, který dokončil překlad celého Shakespearova dramatického díla do jubilejního roku 1916. Není možné se v tomto stručném výčtu zmínit o všech, kteří se zasloužili o převedení díla největšího dramatika všech dob do českého jazyka. Řadu nových překladatelů Shakespearových, mezi nimiž je třeba se zmínit aspoň o Bohumilu Štěpánkovi, Z. Urbánkovi a Erichu Saudkovi, uzavírá básník a dramatik Josef Topol, v jehož překladu uvádí Divadlo Petra Bezruče Shakespearovu tragédii Romeo a Julie.

TYBALT

Julie:

Ty víš, že maska noci tvář mi kryje,
sic panenský by polil ruměnec
mé líce pro to, co jsi uslyšel
mne mluvit dnes. Tak ráda dbala bych
zvyklého mravu, ráda, ráda tak
bych zapřela, co promluvila jsem;
leč sbohem, strojenosti! – Miluješ mne?
Ty řekneš „ano", vím, a slovo tvé
chci bráti za pravdu. Však budeš-li
mi přísahat, snad budeš nevěren;
a milujících klamným přísahám
prý Joviš směje se. Dobrý Romeo,
když miluješ, jen rci to upřímně;
nebo myslíš-li, že příliš snadno tak
jsem dobyta, chci hněvat se a mračit,
a říkat „ne", jen chceš-li mít mne rád;
však jinak nikoli za celý svět.
Ba ano, spanilý ty Monteku,
jsem příliš vroucná, proto budeš snad
mé chování za lehkovážné mít;
leč, věř mi, pane, budu věrnější
než ty, jež mají více umění
se tvářit cizími.

Přeložil: J. V. Sládek

J u l i e :

Ty víš, že na tváři mám závoj noci;
sic do krve bych musila se rdít
za všechno to, cos mě tu slyšel říkat.
Vždyť já bych ráda zapřela svou řeč
a ctila mrav, leč, sbohem upejpání!
Miluješ mě? Já vím, že řekneš ano,
a já ti uvěřím. Však přísahat
bys mohl křivě. Křivopřísežnictví
milenců směje se prý Jupiter.
Ach, Romeo, řekni pravdu. Máš mě rád?
Či, zdá-li se ti, žes mne dobyl snadno,
jsem svolná mračit se a říkat ne,
abys mě chtěl — leč jinak ani za nic!
Ach, Monteku, jsem příliš horoucí
a ty snad myslíš, že jsem lehkovážná.
Však věř mi, věrnosti je ve mně víc,
než v těch, co lépe znají dělat chladnou.

Erich Saudek

J u l i e :

Škrabošku noci mám teď na tváři,
jinak bys viděl, jak se červenám,
že jsi tu všecko prve poslouchal.
Teď bych to ráda, ráda popřela,
vím, co se sluší — ať jsem neslušná!
Nemáš mě rád? Já vím, že řekneš „mám"
a uvěřím ti. Kdybys přísahal,
pak bych se bála, že jsi falešník,
a že mě oklameš, milý Romeo,
mluv otevřeně, jestli miluješ.
A nemysli, že já se lehko vzdám,
budu se hněvat, špatně pochodíš,
řekla bych ne — a to bych nerada!
Jsem poblázněná, krásný Monteku.
Snad se ti proto zdám být povrchní,
a přece věř mi, budu věrnější,
než ty, co lépe předstírají chlad.

Josef Topol

ROMEO

JOSEF TOPOL: Z POZNÁMEK

Jsou jenom dva jazyky: živý a mrtvý (i když není lehké určit přesně hranici odumírání slov). A vlastně tedy existuje jen jeden jazyk: živý, kterého užíváme. Snažil jsem se překládat do ž i v é češtiny. Byl to vzrušující souboj (pro mne): zkouška, co všechno živá čeština obsáhne, co z originálu stačí pojmout, a naopak zase: jakou životnost v té zkoušce prokáže originál.

Každé živé slovo — krom svého prostého významu — nabírá svým trváním a užíváním něco nevysloveného, co je pevně svázáno s jeho existencí: slovo má svoji duši (svůj „duševní život"), své zkušenosti, své proměnlivé kvality, svou novost i otřelost — to, co získalo svým oběhem, to, co dává každému slovu jeho hluboce konkrétní význam. Slova jsou svědectvím o mentalitě lidí, doby, kultury.

Takovými slovy je třeba vážit originál. Nepůjde tedy v překladu jen o mechanické „přetlumočení", nepůjde jenom o „přeložení", půjde spíš o „přesazení", o „převedení" originálu do podnebí a půdy jiného jazyka, jiné doby, nemá-li být přeložená hra pouhým dokumentem anebo něčím napůl (což se v překladech klasiků stává nejčastěji).

Je třeba, aby převodem výpovědi postavy neztrácely svou závažnost (obsahovou i estetickou), svůj dosah — aby tu, pokud možno, nebylo „mrtvých" slov. Jde o zachování životnosti, která vyznačuje

K PŘEKLADU ROMEA A JULIE

autora — jde o to, překládat originál do životaschopných slov. Jen tak se dílo, zrozené před staletími, stane živým svědectvím, zrodí se znovu.

Slova musí být nabita svým obsahem, aby nebylo „slepých patron", aby sdělovala, aby vybuchovala a rozsvěcovala se v dotyku s vědomím dnešního člověka asi tak, jako tomu bylo u prvních Shakespearových diváků. Životnost je neodmyslitelnou duší Shakespearova díla.

Mechanické tlumočení a „mechanická věrnost" se zpronevěřuje tomu nejcennějšímu: slova nesdělují nebo přímo zastírají daný obsah, nemají světelnou energii: divákům se při jejich poslechu „nerozsvítí". Nejsou ozvučná.

Milenci si pak vyznávají lásku slovy, která nás nepřesvědčují, anebo nezapalují spolu s nimi, protože to nejsou slova, dosažitelná a důvěrně známá naší zkušeností a mentalitě.

Pak si postavy ve hře spílají a vyhrožují, ale jejich nadávky a vyhrůžky v nás nevyvolají adekvátní emoci a žádoucí vzruch, protože se to děje slovy, která pro nás nemají (nebo už nemají) tu dráždivost a působivost.

Tak se prohospodaří emotivní i myšlenkový náboj hry. Hra se jenom kuse dotkne našeho vědomí, jenom kuse zasáhne do našeho vlastního života.

(úryvek)

JULIE

ROMEO A JULIE

Tragická pověst o Romeovi a Julii pochází ze středověké Itálie. Shakespearovi nevadilo, že látka, kterou si vybral pro svůj záměr, je už daleko široko známa z italských, francouzských, španělských i anglických básní, povídek a her. Populární námět mu nebyl překážkou, ale naopak pobídkou, aby jej učinil ještě populárnějším. Ne však pomocí vulgarizace a myšlenkového zředění, ale naopak tím, že jej vrchovatě naplnil pravou plnokrevnou lidovostí, pravou humanistickou lidskostí a ostře viděnou a typizovanou skutečností své doby. Osobní i společenské konflikty nesou všechny podstatné a charakteristické znaky Shakespearovy Anglie a jeho současníků, jak je znal na vlastní oči, a jak je miloval nebo nenáviděl vlastním srdcem. Merkucio, Benvolio a Tybalt, starý Kapulet i jeho žena, vévoda i bratr Lorenzo jsou typickými lidmi pozdní anglické renezance. A především a nade vše jsou jimi oba hrdinové Romeo a Julie; prudce citoví a zase rozumoví, odvážní, samostatní, sebevědomí, napřímení. Není v nich ani stopy po středověké náboženské slepé pokoře a bezvládné poddajnosti božským i světským silám, ani stopy po asketickém odříkání. Až do svého nevyhnutelného a heroického konce se bijí oba milenci a manželé se starým světem za svět nový: za právo ženy na lidskou plnoprávnost a důstojnost, za právo mládí na samostatné určení svého osudu, za právo na lásku, na štěstí. Za právo života na život. Shakespeare rozestavil všechny ostatní hlavní postavy tragédie tak, že ohrožují a ničí, nebo alespoň zesměšňují lásku Romeovu a Juliinu. Vždyť ani Romeovi přátelé netuší velikost jeho lásky a zvláště břitký Merkucio, který si cení vtip a rozum nade všecko, ironizuje jeho zamilovanost, jak jen umí. Dokonce ani bratr Lorenzo nic nezmůže svou moudrostí a dobrou snahou a v rozhodujících chvílích musí nechat své chráněnce na pospas nešťasné náhodě. Veliké lidské kontrasty a konflikty myšlenek a citů doprovází Shekespeare silnými kontrasty také ve formální stavbě tragédie. Prudce doráží stálé střídání světla a tmy, dne i noci, jasu i temnoty a stejně kontrastně se střídá tragická nálada se zášlehy nespoutaného humoru nebo i grotesky. Shakespeare odvážně navázal proti všem estétským předpisům na starou lidovou a národní tradici, spojující nejbujnější komiku a frašku s nábožnou vážností a dosáhl znamenitých realistických účinků. Přes všechny tyto protiklady, a naopak právě pro ně, tvoří Romeo a Julie skvělou dramatickou jednotu, plnou napětí a vzruchu, zralých myšlenek, čistého citu i kouzla.

(Upraveno podle Zdeňka Stříbrného)

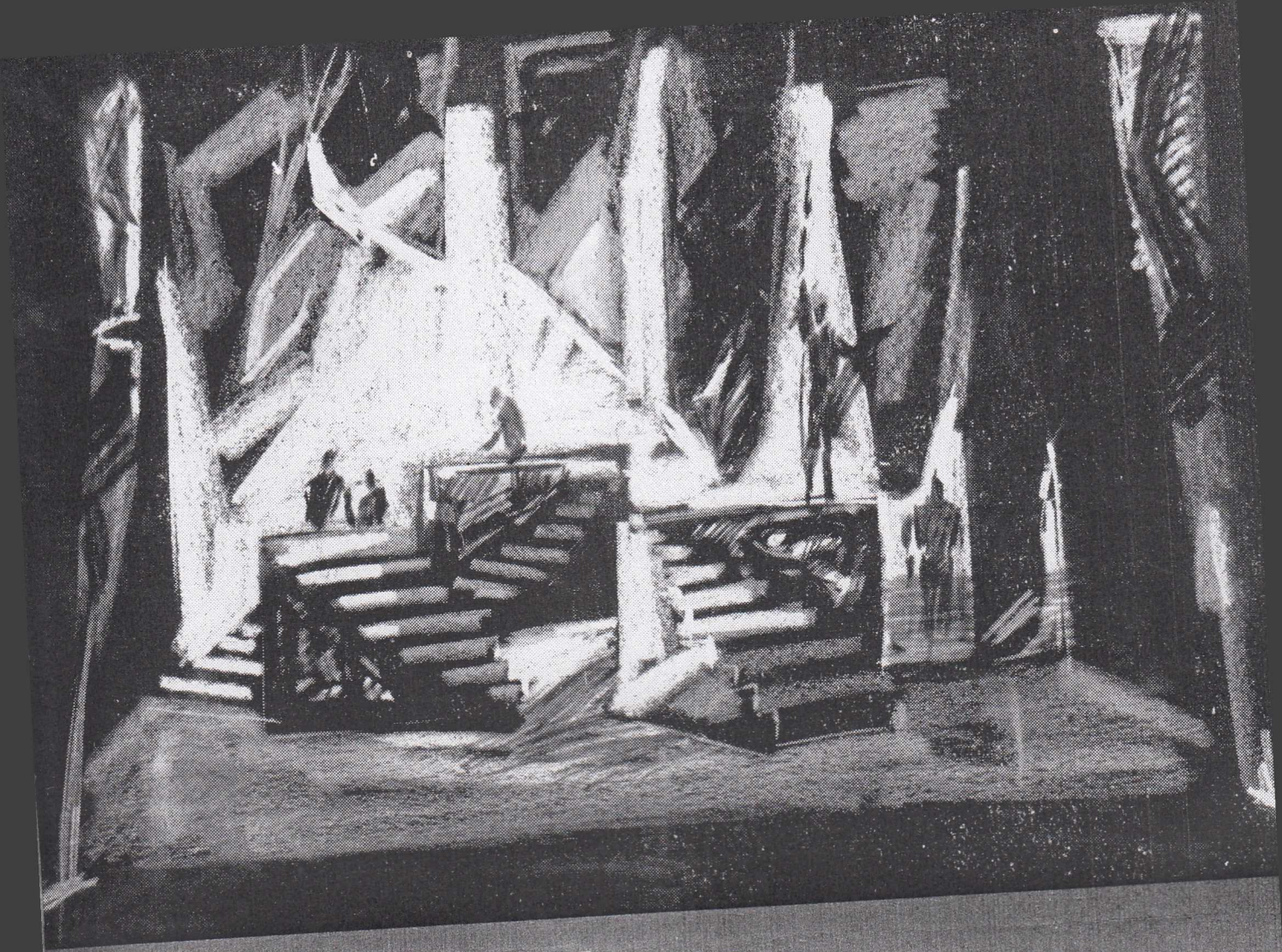

V programu použito kostýmních a scénických návrhů L. Hrůzy.
Redakce programu: Gabriela Nová. – Návrh programu: Luboš Hrůza. – Grafická spolupráce: R. Mikeska. – Vytiskly: Moravské tiskařské závody, n. p., Hollarova 14.
Cena: 1,60 Kčs
T 11-21296